

Dokumenty

Příběh zvacího dopisu

František Janáček, Marie Michálková

Poznámka o souvislostech a okolnostech¹

Nejen pro veřejnost, nýbrž také pro historiky, kteří se zabývají poselstvím i výstrahou roku 1968, má otázka zvacích dopisů nemalý význam. Odpověď na ni je totiž důležitá při vyjasnění scénáře i průběhu intervence; je předpokladem nejenom pro dějepisnou rekonstrukci událostí samých, ale i pro hodnocení úlohy všech faktorů, které v oné dějinné chvíli rozhodovaly.

Hned úvodem chceme zaznamenat jedno důležité zjištění: rozhodnutí o intervenci nebylo založeno pouze na hodnocení a závěrech tehdejších pánů Kremlu. Nemalou úlohu v tomto směru sehrál rovněž nátlak ze strany vedení Německé demokratické republiky, hlavně W. Ulbrichta, Polské lidové republiky, jmenovitě W. Gomułky, a rovněž ze strany T. Živkova, který stál v čele Bulharské komunistické strany. A také nelze podceňovat úlohu „domácích“, českých a slovenských sil, které se na podněcování a organizaci intervence podílely. Toto východisko nám umožní osvětlit několik závažných aspektů tehdejších událostí, naděje i zmaru československého reformního pokusu 1968.

I tehdy se o československé problematice, jako téměř ve všech krizových situacích tohoto státu ve 20. století, rozhodovalo hlavně za velmocenskými stoly. Aniž bychom chtěli snižovat úlohu Brežněvova vedení KSSS, nemůžeme ignorovat ani podíl těch domácích činitelů, kteří se rozhodli k ideologicky zdůvodněné součinnosti se zahraničními interventy – byť spojeneckých států – ve prospěch jednoho politického stanoviska proti druhému, v zájmu potlačení existující politické moci a široké politické vůle ve vlastní zemi.

Šlo o takzvané zdravé síly. Tento pojem nemá charakter exposteriorní, byl součástí tehdejší politické terminologie zahraničních a posléze i domácích odpůrců toho směru, jímž se ubíraly události a snahy Pražského jara. Stal se postupně na straně odpůrců československého reformního konceptu nedílnou sémantickou součástí jejich projevů a hodnocení. Dokonce umírněný J. Kádár formuloval například v souvislosti s varšavskou poradou pěti zemí 14.–15. července 1968 hlavní úkol asi takto: Když se nepodaří

¹ F. Janáček napsal úvodní text a celou práci zredigoval; M. Michálková připravila dokumenty edičně včetně poznámek

československé soudruhy vrátit na správnou cestu, „je třeba vyhledat v Československu zdravé síly, připravené zjednat pořádek, a ty pak musíme podporovat“.²

Veřejné mínění v našich zemích se v prvních měsících a letech po listopadu 1989 při přehodnocování tragédie roku 1968 upnulo především k otázce takzvaného zvacího dopisu. Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 po dlouhou dobu usilovala o získání potřebné dokumentace (nejen zvacího dopisu) pro historiografické zpracování. Ve spolupráci s různými představiteli státní moci nevyzněla její snaha naprázdno. V červenci 1992 předala ruská strana, jmenovitě prezident Boris Jelcin, prezidentu ČSFR Václavu Havlovi svazeček kopií několika písemností, mezi nimi hlavně jednoho dopisu z kategorie zvacích. Šlo o sedm dokumentů (na čtrnácti listech), jejichž pravost ověřil 15. července „hlavní státní archivář Ruské federace“ prof. R. G. Pichoja. Do té doby byly dokumenty uloženy v Archivu politbyra KSSS (v obálce č. 255), deponovaném nyní mezi takzvanými kremelskými fondy. Na zalepené obálce byla dokumentace strojopisně označena „dva dopisy z Československa“ a „posvěcena“ vysokým stupněm utajení: K. Černěnků zde vlastní rukou napsal „Bez dovolení neotvírat“. A ještě jedno označení zde nacházíme: „Obraščeniye“, což lze přeložit několikerým způsobem, mj. jistě též jako provolání či výzvu. Prof. Pichoja úředně prohlásil, že oba dopisy předala ruská strana Československu hned po jejich nalezení. Byly rovněž podrobeny v Československu kriminalistickému rozboru, jehož stručné výsledky se pokusíme naznačit.

Zmíněné dva dopisy publikujeme spolu s několika dalšími dokumenty doprovdného rázu. Náš stručný komentář se pokouší určit jejich místo v přípravě a průběhu intervence pěti států proti československému reformnímu hnutí roku šedesátého osmého.

* * *

Myšlenka intervence vznikla brzy po vypuknutí prvních reformních změn v tehdejší ČSSR, byla s nimi vlastně od počátku souběžná. Mezníky v její intenzitě a frekvenci se staly z hlediska mezinárodního drážďanská schůzka „šesti“ (BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR a SSSR) 23. března a z hlediska vnitřního přijetí Akčního programu KSČ v dubnu 1968. A hlavně se pak idea vměšování, zásahu zvenčí do československých věcí ujala od května 1968, od moskevských porad „pětky“ i po jednání ÚV KSČ 29. května až 1. června. Plán a riziko intervence byly pak už trvale přítomny v atmosféře všech jednání zahraničních i domácích aktivit. Po varšavské poradě pěti komunistických stran, nespokojených s československým vývojem (19. července ÚV KSČ odmítl „varšavský dopis“), se vedení KSSS se svými spojenci zaměřilo hlavně na „zdravé síly“ v Československu. Čierná byla ještě jakýmsi vynuceným odbočením, které dočasně odsunulo vojenský zásah (tj. spuštění vojenské operace Dunaj), ale nepřerušilo jeho přípravy.

Kolem setkání v Čierné nad Tisou 29. července až 1. srpna bylo převládající veřejné mínění v našem státě bojovné a jednoznačně naladěno proti všem, kdo by chtěli reformní procesy zmařit. Nebylo náhodou, že jak V. Biřak, tak D. Kolder už v Čierné mluvili o tom, že se bojí obvinění ze zrady; jejich prohlášení jsou v uvedeném směru vskutku symptomatická. Přitom se zdá, že právě tehdy dozrála myšlenka zvacího dopi-

2 Archiv Komise vlády pro analýzu událostí let 1967–1970 (dále jen AK), zápis ze zasedání politického byra ÚV MSDS z 15.7.1968, Z/M-15

su. Ostatně mezi Čiernou a Bratislavou (3. srpna) byla velmi krátká doba, než aby mohl být onen dopis s podpisy A. Indry, D. Koldra, O. Švestky, A. Kapka a V. Biřaka teprve iniciován a dojednán. Svůj osobní dopis napsal A. Kapek právě během porad v Čierné nad Tisou, což se pokoušíme prokázat v poznámkách k textu.

Dopis pěti ani Kapkův osobní list nemohly sice rozhodujícím způsobem změnit či ovlivnit stanovisko vedení SSSR a KSSS, avšak měly ve zdůvodnění a přípravách intervence svou pevnou funkci. Brežněv a spol. mluvili přinejmenším od května otevřeně o potřebě „zadržet kontrarevoluci a ubránit socialismus“ v Československu (jak se vyjádřil Brežněv ve svém projevu v Čierné). Když se Brežněv s československou delegací v Čierné loučil, neopomněl zdůraznit: „...věříme, že budete bojovat“ a „jsme ochotni poskytnout vám v tomto případě neomezenou pomoc...“ A naopak, dodal „...bude-li náš plán zmařen, svolat novou poradu bude těžké... Pak vám přijdeme na pomoc.“

Neměli bychom ovšem zvací dopisy vnímat jenom jako věc objednávky. Z Československa tehdy přicházelo do Moskvy mnoho vzrušených informací i výzev o podporu. Jsou pečlivě uloženy v ruských archivech a jejich studium pomůže ozřejmit i tehdy méně slyšitelnou a známou část veřejného mínění v zemi. Statistika těchto dopisů, z nichž mnohé jistě také volaly o pomoc, neexistuje a pokus o jejich rozbor nebyl dosud podniknut. Avšak ty dopisy, které jsou dnes předmětem našeho zájmu, byly zcela jiného charakteru, neboť pocházely z rukou skupiny vedoucích funkcionářů komunistické strany a státu.

Dostupné prameny potvrzují, že hlavním mužem v závěrečné fázi příprav intervence a jejího politického scénáře byl na domácím dějišti Alois Indra. Nechceme tím snižovat ani úlohu Drahomíra Koldra a Vasila Biřaka v přípravě intervence. Nicméně není zřejmě náhodou, že Indrův podpis figuruje na dopisu pěti na prvním místě.

O přípravě scénáře a jeho autorech ostatně mnohé vypovídá Brežněvovo vystoupení na poradě intervenčních států 18. srpna 1968 v Moskvě. Generální tajemník ÚV KSSS zde tvrdil, že věc byla předem projednána právě s Aloisem Indrou. (Přitom víme, že 10. srpna byl Brežněv ve styku také s Biřakem – existuje o tom čtyřstránkový dokument, jehož přesný obsah nám však zatím není znám. Brežněv se zřejmě s Biřakem sešel za svého pobytu na Krymu.)

Do dokumentu přijatého na bratislavské schůzce „šestky“ (na schůzce dohodnuté v Čierné) byla na sovětský nátlak vtělena i formule o společné odpovědnosti za obranu socialismu v jednotlivých zemích; byl to projev i nové východisko stabilizující se Brežněvovy doktríny. Avšak pro zdůvodnění legitimacy zásahu, a to jak z hlediska mezinárodního, tak vnitřního, to nemohlo stačit. Toto poslání mělo připadnout oficiální žádosti o pomoc z československé strany.

Východiskem se měl stát zvací dopis předaný 3. srpna v Bratislavě; promyšlen a připraven byl už před touto konferencí. Později se počítalo s akcí rozsáhlejší, popřípadě s žádostí o sovětský zásah ze strany nových (již změněných) sestav stranických a státních orgánů. V tomto smyslu souvisela příprava takového dokumentu nedílně s hlavní osou chystaného scénáře.

O předání zvacího listu existují dvě protichůdná Biřakova svědectví. Jedno pochází z jeho memoárů: „Jak jsem již uvedl, pro každý případ byla připravena písemná žádost o bratrskou pomoc. V průběhu bratislavského setkání byla předána sovětským soudruhům žádost, dopis, v němž někteří členové předsednictva ÚV KSČ a vlády požádali sovětské vedení o pomoc. V dopise se uvádělo, že bude-li se situace dále zhoršovat a nebudou-li plněny přijaté závazky, nevidí podepsaní soudruzi jinou možnost než internacionální pomoc spojenců, protože vlastními silami se z toho marasmu nedostaneme a čas na nové

jednání již nebude.“³ Aniž bychom zde prováděli podrobný rozbor, můžeme konstatovat, že dopis byl vskutku připraven „pro každý případ“, že ani V. Biřak, ani kdo jiný tehdy ještě nevěděli, zda a jak intervence skutečně proběhne. Politické rozhodnutí dosud na sovětské straně nepadlo, o zahájení akce, ba ani o její konkrétní podobě nebylo tehdy ještě definitivně rozhodnuto.

V pozdějším dokumentu, v úřední svědecké výpovědi V. Biřak uvedl, že ho v Bratislavě požádal o zprostředkování schůzky s Brežněvem Radko Kaska, tehdy pomocník Drahomíra Koldra v aparátu ústředního výboru. Prý Biřakovi sdělil, že jde „předat prosbu některých soudruhů, aby spojenci vyvinuli na vedení ČSSR politický a hospodářský tlak a donutili je [sic!] tak, aby si plnilo své závazky“. A Biřak pokračoval: „Skutečný obsah listu jsem nečetl a neznám ani autora. To, co o něm vím, je jen od Kasky.“⁴

Dnes je však znalecky prokázáno, že podpis na dopisu pěti pochází z ruky Biřakovy.

Objevují se i jiné verze o předání onoho zvacího dopisu, o množství podpisů pod jeho textem apod. Jedna taková varianta pochází z údajného svědectví P. Šelesta, tehdejšího prvního tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Ukrajiny a člena politického byra ÚV KSSS. Jde ovšem o výroky nepřímé a zprostředkované (prý V. Biřak předal dopis osobně Šelestovi na pánské toaletě v Bratislavě a Šelest spěchal okamžitě to sdělit Brežněvovi), a nelze je proto považovat za zdroj hodnověrný a průkazný. Možná, že P. Šelest zveličuje svou úlohu, když redaktoru deníku *Izvestija* L. Šinkarjovi řekl, že právě on inicioval vytvoření skupiny V. Biřaka, J. Lenárta a jiných československých představitelů zdravotních sil, a že tím byl Brežněvem přímo pověřen. Potvrdil, že Kapkův dopis byl předán 29. nebo 30. července v Čierné nad Tisou.⁵ Některé věci by se mohly považovat buď za selhání paměti, anebo dokonce za vědomou snahu zamlžit skutečný běh událostí a účast jednotlivých aktérů. Jednomu však v údajných výrocih Šelestových uvěřit lze, a to výroku, že generální tajemník Brežněv měl z listu velkou radost, neboť tím byl získán chybějící článek do politického plánu intervence.

Rozhodnutí o „vstupu vojsk“ padlo zřejmě 16. srpna 1968 na zasedání politbyra ÚV KSSS. Téhož dne bylo totiž schváleno znění telegramu sovětskému velvyslanci Červoněnkovi o situaci v Československu, dále pak známý text Brežněvova dopisu Dubčekovi. 16. srpna byl také generál Pavlovskij jmenován vrchním velitelem vojenské akce. Následujícího dne se sovětské politbyro usneslo, že je třeba sezvát vedoucí představitele Bulharska, NDR, Polska a Maďarska na 18. srpen do Moskvy. Stenogram z tohoto zasedání „pětky“ (je nám k dispozici v sovětské a polské verzi) pak podrobně zaznamenává, že o intervenci bylo rozhodnuto na schůzi politbyra KSSS, že byl schválen politický scénář a rozličné jiné plány. Bylo rovněž připraveno svolání k sovětskému lidu, k občanům ČSSR, k vojákům Československé lidové armády aj. Vše už bylo v plném běhu, vše se odvíjelo právě od 16. srpna jako od klíčového data. Některé z výše uvedených dokumentů, určené tehdy širší veřejnosti, v edici též uvádíme.

Zároveň také víme (hlavně ze záznamu rozhovoru s O. Jarošem, uloženého v AK 68), že se přes víkend, tj. mezi 16. a 18. srpnem 1968, scházeli v rekreačním středisku na Orlíku lidé ze skupiny Kolder – Indra. Zde asi byl dopracován scénář, který potom Indra oznámil velvyslanci Červoněnkovi a do Moskvy (viz Indrovu pozůstalost v AK 68

3 Vasil BILAK, *Paměti*, 2. díl, Praha, Cesty 1991, s. 88

4 AK, protokol o výslechu svědka, 17.4.1990, s. 5, V1

5 Igor LEVIN, *Verborgene kommt ans Tageslicht...* Osteuropa 1993, č. 4 s. A 191-5 (dle Leonid Šinkarjov, *Kto priglasil v Pragu sovětskije tanki?* *Izvestija*, 17. 7. 1992)

a též záznam protokolární výpovědi A. Indry ze 17. dubna 1990). Informace dostal Brežněv okamžitě na stůl; mluvil o nich na zmíněné schůzce „pětky“ 18. srpna.

Je pravděpodobné, že ve stejné době vznikla druhá verze dopisu, doplněná hlavně o další podpisy, že tehdy byly podrobně rozpracovány představy o tom, jak „zdravé síly“ převezmou moc v KSČ a ve státě. Brežněv totiž na schůzce intervenujících států hovořil o desítkách dalších československých činitelů, kteří podepsali zvací list. Mluvil ještě o dalších, ačkoli je nejmenoval, a zveřejnil též Indrův slib, že pod zvacím dokumentem shromáždí do příchodu vojsk celkem padesát jmen.

Není vyloučeno, že vznikla i třetí varianta zvacího dokumentu s podpisy dalších osobností z řad stranických a státních funkcionářů (mnozí jej možná podepsali až po vypuknutí intervence, tedy v průběhu 20.–21. srpna i později).

Je prokazatelné, že také na Slovensku byli kromě Vasila Biľaka zasvěceni do scénáře a „zvací akce“ někteří další funkcionáři. Například – podle svědectví Antona Ťažkého – v den intervence svolal Miroslav Hruškovič zasedání předsednictva ÚV KSS i „slovenského“ sekretariátu a v 0.30 hod. 21. srpna oznámil, že „územie ČSSR obsadili vojská Varšavskej zmluvy na pozvanie prezidenta, predsedníctva vlády, predsedníctva Národného zhromaždenia a prvého tajomníka ÚV KSČ.“ Rozpoutala se ostrá diskuse s názory *proti* i *pro*. Nebyla však dokončena, protože přišel dálnopis se zprávou o výsledku jednání předsednictva ÚV KSČ, které okupaci odmítlo.

Dokonce existují údaje o tom, že M. Hruškovič letěl odpoledne 20. srpna speciálním letadlem do Prahy pro informace k V. Biľakovi. Ten ho instruoval o postupu na půdě předsednictva ÚV KSS; oba prý byli přesvědčeni, že předsednictvo v Praze okupaci schválí.⁶

Z řady svědectví je známo, že se K. Hoffman pokusil v noci z 20. na 21. srpen odvyšlat zvatelské prohlášení, avšak pokus někteří pracovníci rozhlasu zmařili. Konkrétní podpisy byly pak v několika provoláních nahrazovány anonymními výrazy „členové ÚV KSČ, NS, NF, kteří požádali o pomoc vlády a strany bratrských zemí“. Účinnost zvacích dopisů a podpisů i celého politického scénáře mařila od počátku rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ, Národního shromáždění, vlády i prezidenta republiky, zcela odlišná od těch, která interventi i „zdravé jádro“ KSČ očekávali. Nesmírnou úlohu sehrálo hnutí občanského, masového odporu. Politická režie intervence selhala a ve své prvotní podobě byla znemožněna. Interventi museli použít jiné metody a přistoupit na jiné plány. To však už je úvaha vybočující za rámec vytčeného tématu.

Ještě se snad zmiňme o tom, že počtu padesáti podpisů se zřejmě nepodařilo nikdy, ani dodatečně dosáhnout. Zde ovšem historici mohou zatím vyslovovat jen domněnky, neboť nemají dosud autentické prameny, i když nepochybují o tom, že je časem dostanou. Existují publicistické materiály z prosince 1970 a z ledna 1971,⁷ které zveřejňují dvacet pět jmen „zvatelů“, mluví o čtyřiceti podpisech apod. Mají všechny zřejmě stejný pramen. Opírají se o údaje zveřejněné prý na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. V protokolu tohoto jednání ovšem uváděné pasáže zaznamenány nejsou a dosud ani nevíme, zda byly při redakci vypuštěny.

Závěrem poznamenejme snad už jen to, že jednotlivci na straně „zdravých sil“ existenci zvacího dopisu jednou přiznávají, jindy popírají. Kupříkladu 30. srpna 1968 rozhod-

6 Rozhovor s A. Ťažkým (dokument Politologického ústavu SAV), 12.2.1991. (Dle Stanislav SIKORA, *K vývoji KSS od októbrového zasadania ÚV KSČ v roku 1967 do 21. augusta 1968*, Bratislava 1991, s. 93)

7 *Der Spiegel* 1971 č. 1; *Listy* 1971 č.1; *NIN* prosinec 1970

lo předsednictvo Národního shromáždění požadovat od každého poslance čestné prohlášení, že nepozval vojska pěti států do Československa. K 3. říjnu téhož roku, kdy byla akce ukončena, se ke zvatelské úloze nikdo nepřiznal. Přitom později, například na stranickém aktivu v Moskvě 14. prosince 1970 A. Indra mluvil o žádosti o „bratrskou pomoc“ vyvolanou prý významnými členy ústředního výboru KSČ, parlamentu a vlády.⁸ V červnu 1977 odpověděl V. Biřak při své první tiskové konferenci na Západě na otázku, zda existuje písemné pozvání k internacionální pomoci a zda je pod ním jeho podpis, v tom smyslu, že dokument existuje a bude zveřejněn, až o tom ÚV KSČ rozhodne.⁹

Přetiskujeme zde několik dokumentů, které patří do onoho okruhu zvacích dopisů anebo jsou vůči nim prameny průvodními. Měly by přispět jak k historiografické rekonstrukci dějinné křížovatky šedesátého osmého roku v našich zemích, tak k výkladu toho, o co tehdy šlo a jak dospěl příběh Pražského jara k tragickému zlomu.

1. 1968, [Bratislava]. – Nedatovaný^a „zvací dopis“ s podpisy v tomto znění: „Indra, Kolder Drahomír, Kapek, Švestka, V. Biřak“. Dopis souvisí s přípravou intervence vojsk Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968 na území tehdejší ČSSR. Dokument uvádíme v došlovném ruském přepisu na straně 94.

Následující český překlad je neúřední verze, pořízená pro potřeby této edice dokumentů. Filologickým rozbořením a jazykovou kritikou textu se nezabýváme.

[Překlad:

Vážený Leonide Iljič^b,

s vědomím plné odpovědnosti za naše rozhodnutí se na vás obracíme s tímto naším prohlášením.

Náš polednový demokratický proces, ve své podstatě zdravý, náprava chyb a nedostatků minulosti i celkové politické vedení společnosti je postupně odnímáno z rukou ústředního výboru strany. Tisk, rozhlas a televize, které se prakticky nacházejí v rukou pravicových sil, natolik ovlivnily veřejné mínění, že politického života země se dnes bez odporu společnosti začínají zúčastňovat elementy straně nepřátelské. Rozvíjejí vlnu nacionalismu a šovinismu, vyvolávají antikomunistickou a antisovětskou psychózu.

Náš kolektiv – vedení strany – se dopustil řady chyb. Nedokázali jsme dobře zabezpečit^c a uvést do života marxisticko-leninské normy stranického života, a to především principy demokratického centralismu. Vedení strany nadále není schopno bránit se útokům na socialismus, není schopno organizovat proti pravicovým silám ani ideologický, ani politický odpor. Sama podstata socialismu v naší zemi je ohrožena.

Politické prostředky a prostředky státní moci v naší zemi v současné době jsou již do značné míry paralyzovány. Pravicové síly vytvořily příznivé podmínky pro kontrarevoluční převrat.

V této těžké situaci se obracíme k vám, sovětským komunistům, vedoucí představitelé KSSS a SSSR,^d s prosbou o poskytnutí opravdové pomoci a podpory všemi prostředky, které máte k dispozici.^e Pouze s vaší pomocí je možno vyprostit ČSSR z hrozícího nebezpečí kontrarevoluce.^f

8 Listy 1971 č.1, s. 10-12

9 Listy 1977 č. 5

Jsme si vědomi toho, že pro KSSS a SSSR^b by tento poslední krok na obranu socialismu v ČSSR nebyl^h lehký. Proto budeme ze všech svých sil bojovat vlastními prostředky. Ale v případě, že by naše síly a možnosti byly vyčerpány, anebo kdyby nepřinesly kladné výsledky^{ch}, považujte toto naše prohlášení za naléhavou prosbuⁱ a požadavek o vaši akci a všestrannou pomoc.

S ohledem na složitost a nebezpečí vývoje situace v naší zemi prosíme vás o maximální utajení tohoto našeho prohlášení, z tohoto důvodu jej píšeme přímo osobně vám v ruském jazyce.

Indra – Kolder Drahomír – Kapek – Švestka – V. Biřák]

Následující poznámky se týkají ruské kopie (s. 94) i českého překladu (pozn. redakce)

- a Datování uvedeného dokumentu lze se značnou mírou pravděpodobnosti stanovit na počátek srpna 1968. Srovnej AK/Z/P5, stenografický záznam o schůzce představitelů komunistických a dělnických stran BLR, MLR, PLR a SSSR 18. 8. 1968 v Moskvě (sovětský), s. 23–24. Na tomto jednání oznámil Brežněv, že v Bratislavě obdržel od československých soudruhů dopis, a přečetl jej. Text, jak byl zaznamenán v sovětském zápisu, je až na některá místa zcela identický s textem dopisu, který je zde publikován jako dokument č. 1. Odlišnosti jsou vyznačeny v poznámkách d) – i). Svůj záznam z jednání si pořídila i polská strana. I když se text polského záznamu z jednání 18. srpna v Moskvě od sovětského na několika místech odlišuje, text dopisu, který citoval Brežněv, je zaznamenán zcela shodně. Srovnej, zápis ze setkání vedoucích stranických a vládních představitelů BLR, NDR, PLR, MLR a SSSR, které se konalo 18. srpna 1968 v Moskvě (polsky), AK/Z/P3.
- b Na schůzce „pětky“ v Moskvě 18. 8. 1968 konstatuje Brežněv, že osobní charakter dopisu je pro daný účel nevhodný a oslovení „Vážený Leonide Iljiči“ je třeba nahradit „Stranám a vládám...“. Srv.: AK/Z/P5.
- c Podle závěru expertizy zvacího dopisu byl v tomto místě papír ze stroje vyjmut a zbývající text byl dopsan teprve po opětovném vložení do stroje. Pisatel vyňal papír zřejmě proto, aby opravil chyby v oblasti slov „zaštitit i“ (gumování). Expertiza soudí, že tento nálezný – spolu s ručně provedenými opravami („protiv“), překlepy, nedodržením základních zásad správné techniky psaní (např. po interpunkční tečce na konci vět chybí odklep) – nasvědčuje nižší písařské úrovni pisatele strojopisu. (Veškeré závěry z expertizy textu dvou zde uvedených dopisů jsou čerpány ze znaleckého posudku z oboru kriminalistické techniky, vypracovaného pracovníky pražského Kriminalistického ústavu bývalé FKP J. Valeškou a J. Tichým v roce 1992.)
- d V záznamu z jednání „pětky“ 18. 8. 1968 v Moskvě Brežněv na tomto místě uvádí: „...vedoucí činitelé stran a vlád“. Srovnej AK/Z/P5.
- e Ve výše uvedeném záznamu zde následuje: „včetně vojenských“. Lze se domnívat, že tento upřesňující doplněk je dodatkem L. Brežněva, avšak nelze vyloučit, že byl sjednán s původními autory pro jakousi druhou, doplněnou verzi dopisu (provázenou dalšími podpisy, jež L. Brežněv v témž projevu uvádí). Srv. tamtéž.
- f Ve výše uvedeném záznamu najdeme slova: „ubránit věc socialismu“. Srv. tamtéž.
- g V záznamu, který četl Brežněv, následují slova: „a pro všechny bratrské strany a státy – účastníky bratislavského setkání“. Srv. tamtéž.
- h V citovaném projevu místo formulace „by nebyl lehký“ Brežněv uvádí: „není lehký“. Srv. tamtéž.
- ch Ve výše uvedeném dokumentu Brežněv na tomto místě čte: „Ale protože naše síly a možnosti byly vyčerpány“. Srv. tamtéž.
- i Tamtéž Brežněv konstatuje, že „vypouští poslední odstavec, který nemá význam“, a předčítá beze změny další text. Toto Brežněvovo konstatování polský zápis nezaznamenává. Srovnej AK/Z/P3.
- j Z hlediska expertizy písma psacích strojů byl dopis shledán zpracovatelným. Podle závěru expertizy odpovídá řez písma psacímu stroji čs. výroby zn. CONSUL, v úvahu přichází přenosný model 221.1, vyráběný v letech 1965–72.
- k Předmětem znaleckého posudku z oboru kriminalistické techniky byly obzvláště uvedené podpisy. Jako srovnávacího materiálu bylo pro každý jednotlivý případ použito nejméně dvacetí nesporně pravých podpisů Aloise Indry, Drahomíra Koldra, Antonína Kapka, Oldřicha Švestky a Vasila Biřáka, pocházejících většinou z let 1967–71 (v případě D. Koldra ještě podpis z r. 1962, u V. Biřáka z let 1967–83). Závěr expertizy konstatuje, že podpisy znění „Indra, Kapek, Švestka, V. Biřák“ na takzvaném zvacím dopise jsou pravými podpisy Aloise Indry, Antonína Kapka, Oldřicha Švestky a Vasila Biřáka, bývalých členů ÚV KSČ. Podpis znění „Kolder Drahomír“ je též označen jako s „největší pravděpodobností“ pravý podpis D. Koldra. Určitý problém vyvolávalo psaní písmena K, pro jehož danou podobu nebylo dost srovnávacího materiálu.

Уважаемый Леонид Ильич!

с сознанием полной ответственности за наше решение обращаемся к Вам со следующим нашим заявлением.

Наш по существу здоровый послейянварский демократический процесс, исправление ошибок и недостатков прошлого, и общее политическое руководство обществом постепенно вырывается из рук центрального комитета партии. Печать, радио и телевидение, которые практически находятся в руках правых сил, настолько повлияли на общественное мнение, что в политической жизни страны сейчас без сопротивления общественности начинают принимать участие элементы враждебные партии. Они развивают волну национализма и шовинизма, вызывают антикоммунистический и антисоветский психоз.

Наш коллектив – руководство партии – совершил ряд ошибок. Мы не смогли правильно защитить и провести в жизнь марксистско-ленинские нормы партийной жизни, и прежде всего принципы демократического централизма. Руководство партии уже не способно в дальнейшем успешно защищаться перед атаками на социализм, не способно организовать против правых сил ни идеологического, ни политического отпора. Само существование социализма в нашей стране стоит под угрозой.

Политические средства и средства государственной мощи в нашей стране в настоящее время уже в значительной степени парализованы. Правые силы создали благоприятные условия для контрреволюционного переворота.

В такой тяжелой обстановке обращаемся к вам, советские коммунисты, руководящие представители КПСС и СССР, с просьбой оказать нам действенную поддержку и помощь всеми средствами, которые у вас имеются! Только с вашей помощью, можно вырвать ЧССР из грозящей опасности контрреволюции!

Мы сознаем, что для КПСС и СССР этот последний шаг для защиты социализма в ЧССР бы не был легким.

Поэтому мы будем изо всех своих сил бороться собственными средствами. Но в случае, если бы наши силы и возможности были исчерпаны или если бы не принесли положительных результатов, то считайте это наше заявление за настойчивую просьбу и требование ваших действий и всесторонней помощи.

В связи со сложностью и опасностью развития обстановки в нашей стране, просим вас о максимальное засекречивание этого нашего заявления, по этой причине пишем его прямо лично для Вас на русском языке!

Indra – Kolder Drahomír – Kapek – Švestka – V. Biřak

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu v ruském jazyce (česká verze není k dispozici), 2 s. Originál dokumentu je uložen v Archivu politbyra KSSS, tč. v Kremlu.

2. 1968, [Čierná nad Tisou]. – Dopis* se záhlavím „Vážený soudruhu“, s podpisem „Kapek“, v kterém se autor obrací na L. Brežněva s „prosbou o bratrskou pomoc“. Dopis není datován.^a

Vážený soudruhu,

uvědomuji si, že obracet se na Vás takto přímo dopisem je neobvyklé. Ale i současné poměry v naší zemi jsou nenormální. To je i důvodem k tomuto mému kroku. Věřím, že budu pochopen.

Plně souhlasím s tím, jak ÚV KSČ v lednu tr. přistoupil k zahájení řešení nápravy chyb a omylu minulého období. Byl jsem v předlednovém období kandidátem předsednictva ÚV KSČ, pracoval jsem tak bezprostředně v kolektivu, jenž vedl s. Novotný. Poznám jsem jeho chyby a nedostatky. Kritizoval jsem je často, snažil jsem se o nápravu. Naopak jsem se přesvědčil, že jen s odchodem z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ může být spojen návrat k leninským normám v životě a práci strany, od vedení počínaje až k ozdravení poměru v celém našem státě. Proto jsem i svým dílem přispěl v prosinci a lednu k odchodu s. Novotného z funkce.

Nemohu však souhlasit s tím, jak se v dalším období situace vyvíjela a dále rozvíjí i nyní. Na místo sjednocujícího úsilí a uplatňování leninských norem v práci strany, vzdalujeme se od nich čím dál více. Dochází k tříštění sil a to již od samotného předsednictva strany. Podle mého názoru vymkla se z něho skupina soudruhu jako Smrkovský, Kriegel, Špaček, Šimon ve spojení se členy sekretariátu Císařem a Slavíkem, která podle mnoha signálů pracuje samostatně jako druhé centrum. Tato skupina, a ne předsednictvo jako celek, prakticky ovládla veškeré hromadné informační prostředky a pomocí nich ovlivňuje ne jen veřejné mínění, ale vytváří neuvěřitelný nátlak na každého, kdo má odlišný názor.

Tímto dvojvládím se strana oslabila natolik, že pod uměle a klamně předstíraným pláštěm ohromné autority a jednoty, nejsme dnes reálně schopni zabránit vzniku dalších a to i opozičních stran, nejsme s to čelit nárůstu antisocialistických a antisovětských tendencí. Vezměme si jen atmosféru hysterie, která byla vyvolána kolem dnešní naší společné schůzky. Slova s. Smrkovského, několikrát za neděli šířená rozhlasem – Kdo vybočí z řady je zrádce národa – jsou pro ni příznačná.

Akceschopnost strany je dnes tak paralyzována, že již nejsme schopni vnitřními silami zabránit dalšímu prohlubování nepříznivého vývoje. Potvrdilo to poslední jednání ústředního výboru k dopisu pěti bratrských stran, kdy plénum ústředního výboru bylo vnějším tlakem prakticky zbaveno práva uvážlivě jednat samostatně.

Obracím se proto na Vás, soudruhu Brežněve, s výzvou i prosbou o bratrskou pomoc naší straně, všemu našemu lidu při odražení sil, které nejen že svádějí průběh demokratického ozdravení života celé socialistické společnosti na scesti, ale ve své podstatě vytvářejí vážné nebezpečí pro samotný osud socialismu v ČSSR.^b

Antonín Kapek
kandidát předsednictva ÚV KSČ

* Zveřejňujeme přesný přepis strojopisu včetně ručně dopisovaných diakritických znamének a psacích chyb (pozn. redakce)

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu v českém jazyce, 2 s. je uložen v Archivu politbyra KSSS, tč. v Kremlu, tamtéž je současně deponován i ruský překlad tohoto textu bez vlastního podpisu Antonína Kapka.

- a Máme-li vyslovit hypotézu o dataci zde publikovaného dopisu, pak považujeme za pravděpodobné, že byl napsán někdy ve dnech 29. července až 1. srpna 1968 v Čierné nad Tisou. Nasvědčují tomu autorova slova o „atmosféře hysterie, která byla vyvolána kolem dnešní naší společné schůzky. Slova s. Smrkovského, několikrát za neděli šířená rozhlasem – Kdo vybočí z řady je zrádcem národa – jsou pro ni příznačná.“ – Čs.-sovětská jednání v Čierné začala v pondělí 29. 7.; v neděli 28. 7. vysílal Čs. rozhlas rozhovor svého zpravodaje s Josefem Smrkovským. Ten vystoupil s improvizovaným projevem ke shromážděným Pražanům podepisujícím u Dětského domu poselství občanů ústřednímu výboru KSČ v sobotu 27. července 1968 ve večerních hodinách; současně zde poskytl rozhovor zpravodajům rozhlasu a ČTK. V improvizovaném projevu mj. řekl: „Jsem dojat tím, co se v tom našem národě stalo za těchto pár dní. Taková jednota principiální za socialismus, za demokratičnost, za humanismus, za spolenectví, za zachování svazků! Už dávno náš národ, jak český, tak slovenský, včetně ostatních národností, neměl příležitost ukázat svoji vysokou politickou, socialistickou a řekl bych státnickou i lidskou důstojnost, vyspělost, jako právě v těchto dnech. Byl by to zločin, o kterém by se vyprávělo ještě za staletí, kdyby se našel v našich řadách někdo, kdo by tuto víru, tyto ušlechtilé principy, kdo by to chtěl zradit.“ (Citováno podle Rudého práva, 28. 7. 1968.)
- b Expertiza dopisu mj. uvádí, že dopis je napsán na stroji čs. výroby zn. Consul, vyrobeném v letech 1965–66 ve slovenské mutaci; v případě předložení srovnávacích materiálů lze konkrétní stroj identifikovat. V textu byly zjištěny četné gramatické chyby, jejichž původ může být různý. Jde např. o problémy s psaním českého textu na psacím stroji se slovenskou mutací, viz ruční dopisování diakritických znamének; některá slova zůstala neopravena. Písařská úroveň strojopisu – konstatuje expertiza – je nízká (nepravidelné vynechávání odklepů za interpunkční tečkou nebo čárkou, opravy chybných písmen jednoduchým překlepnutím, neoprávaná chybná znění slov). Některé opravy byly provedeny ručně.
- Podle závěru expertů tyto nálezy spolu s grafickodiagnostickými zjištěními, týkajícími se použití papíru z bloku, jsou v rozporu s předpokládanou úrovní korespondence s vysokým státním činitelem a svědčí o zcela neobvyklých podmínkách při psaní dopisů.

* * *

3. 1968, 19. srpen – Moskva. – Sdělení politbyra ÚV KSSS stranickému aktivu o uskutečnění intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968.

ČLENŮM A KANDIDÁTŮM ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSSS, ČLENŮM ÚSTŘEDNÍ REVIZNÍ KOMISE KSSS, TAJEMNÍKŮM ÚSTŘEDNÍCH VÝBORŮ KOMUNISTICKÝCH STRAN SVAZOVÝCH REPUBLIK, PRVNÍM TAJEMNÍKŮM KRAJSKÝCH (OBLASTNÍCH) VÝBORŮ STRANY

Politbyro ÚV KSSS systematicky informovalo stranický aktiv o situaci v Československu, o tom, že se tam rozvíjejí kontrarevoluční události, které nastolily hrozbu socialistickým výdobytkům československých pracujících, osudu Československé socialistické republiky.

Politbyro ÚV KSSS v souladu se závěry dubnového a červencového pléna ÚV využilo všech politických prostředků k ovlivnění vývoje událostí v ČSSR, k poskytnutí pomoci zdravým silám Komunistické strany Československa s tím, že je třeba, aby byl uhájen socialismus, nepřípuštěn přechod Československa do tábora imperialismu.

V posledních dnech nabyly události obzvláště nebezpečného charakteru. Země se ocitla na prahu kontrarevolučního převratu. Pravicové elementy, opírajíce se o zjevnou i skrytou podporu imperialistické reakce, využívající ovládnuté nástroje řízení společnosti a prostředky informace, rozhodly se vnutit straně a vládě Československa prozápadní politiku a vrátit Československo na cestu buržoazní republiky. Ale pravičáci se přepočítali. Nezískali podporu většiny v předsednictvu ÚV KSČ, v Národním shromáždění a ve vládě. Tato většina, bránící věc socialismu, věc dělnické třídy, rolnictva a pracující inteligence, se obrátila ke Svazu sovětských socialistických republik, k Polské lidové republice, Bulharské li-

dové republice, Maďarské lidové republice a Německé demokratické republice s prosbou o poskytnutí jim vojenské pomoci v boji proti kontrarevoluci.^a

Politbyro ÚV KSSS došlo po zvážení této prosby k závěru, že nastal okamžik, aby byla uplatněna aktivní opatření k obraně socialismu v ČSSR.

Naše hodnocení a závěry jsou jednohlasně sdíleny a podporovány vedením bratrských stran a socialistických zemí – BLR, MLR, NDR, PLR.

Řídíce se citem internacionální povinnosti a bratrské solidarity, vlády pěti zemí vydaly pokyn svým vojenským jednotkám, aby 21. srpna t.r. provedly nutná opatření k poskytnutí pomoci československým pracujícím v boji proti reakci, za zajištění bezpečnosti Československa před spiknutím imperialismu.

Rozhodli jsme se pro tento závažný krok vycházející z hlubokého a nezvratného přesvědčení o tom, že tento krok vychází vstříc tužbám a zájmům dělníků, rolníků, lidové inteligence – všech našich československých bratrů.

Vojska našich zemí se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí bratrského Československa. Budou stažena z jeho území bezprostředně poté, jakmile bude odstraněno ohrožení nezávislosti a bezpečnosti Československa, socialistické budoucnosti československého lidu.

Naším nepřítelům musíme dát tvrdě najevo, že nikomu a nikdy nedovolíme narušit nedotknutelnost hranic spojeneckých socialistických zemí, nikdy a nikomu nedovolíme vytrhnout ze svazku socialistických států ani jeden článek.

Věnujte důkladnou pozornost rozvíjení vysvětlující masově politické práce mezi všemi kategoriemi obyvatelstva, přičemž těžištěm této práce je třeba učinit další sepětí strany a lidu, upevnění morální a politické jednoty sovětské společnosti.

POLITBYRO ÚV KSSS

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu je v ruském jazyce, český překlad byl pořízen autory výhradně pro potřeby této edice, 2 s. Originál dokumentu je uložen v Archivu politbyra KSSS tč. v Kremlu.^b

a Formulace textu se jeví jako odraz předpokladu, resp. slibu, který tlumočil Alois Indra sovětskému velvyslanci S. V. Červoněnkovi s nejméně pravděpodobností 17. srpna. Na schůzce pěti 18. 8. 1968 v Moskvě předčítá L. I. Brežněv z Červoněnkovy depeše následující plán akcí „zdravých sil“: na zasedání předsednictva ÚV KSČ 20. srpna získají většinu hlasů... na 21.–22. 8. bude svoláno plénum ÚV KSČ a zasedání *Národního shromáždění... vláda...* ti všichni bezpochyby podpoří i prosbu o vojenskou pomoc adresovanou bratrským stranám (zvýrazněno autory).

b Dokument je jedním z řady materiálů, které byly rozesílány bezprostředně po jednání „pětky“ v Moskvě 18. 8. a jejichž hlavním posláním bylo zdůvodnit vstup armád zemí Varšavské smlouvy do Československa pro veřejnost intervenujících zemí, pro obyvatelstvo a armádu tehdejší ČSSR i pro mezinárodní společenství. Do této skupiny materiálů se řadí i ty, které zde publikujeme jako dokumenty č. 4 a 5; datem vzniku i obsahem sem lze započítat dva archivní dokumenty, plné znění – vzhledem k vymezenému rozsahu edice – zde neuveřejňujeme. Srovnej: 1968, 19. srpen – Moskva (dokument č. 4) – Depeše A. Gromyka sovětským velvyslancům v Sofii, Budapešti, Berlíně, Varšavě s příkazem předat Živkovovi, Kádárovi, Ulbrichtovi, Gomulkovi s odvoláním na jednání 18. 8. v Moskvě text vládního prohlášení, které bude publikováno v Pravdě 21. 8. v 06 hod. a vysíláno moskevským rozhlasem v tutéž hodinu. Srv. též: 1968, 20. srpen – Moskva. – Depeše A. Gromyka sovětským velvyslancům ve Varšavě... se sdělením textu prohlášení o intervenci do ČSSR.

Soubor těchto dokumentů dotváří celkový obraz politického scénáře intervence; to se týká zejména použitých termínů označujících onu konkrétní část československé politické reprezentace, která se obrátila na spojence s prosbou o pomoc; jde o shodu formulací, již lze nalézt srovnáním názorů těchto „zvatelů“ (jak byly použity v jednotlivých dokumentech tohoto souboru) se sděleními L. I. Brežněva, která přednesl na schůzce „pětky“ 18. 8. a v nichž citoval informace „zdravého jádra“ KSČ, konkrétně A. Indry, o stavu v předsednictvu ÚV KSČ. Na formulační rozdíly a shody poukazujeme na konkrétních místech textů jednotlivých dokumentů v příslušných poznámkách. Pozoruhodné je, že v některých dokumentech se mluví o „většině“, v jiných jen o „vedoucích funkcijních“. Poslední formulace se týká i *Provolání k občanům Československé socialistické republiky*, které mělo být čteno 23. srpna v ranních hodinách.

4. 1968, 19. srpen – Moskva. – Depeše A. Gromyka sovětským velvyslancům v Sofii, Budapešti, Berlíně, Varšavě se sdělením určeným Živkovovi, Kádárovi, Ulbrichtovi, Gomuľkovi s textem Provolání k Československé lidové armádě jménem velení vojsk BLR, MLR, NDR, PLR, SSSR.

[...] ^a

[...] ^b

[...] ^c

PROVOLÁNÍ K ČESKOSLOVENSKÉ LIDOVÉ ARMÁDĚ

Soudruzí vojáci, důstojníci a generálové Československé lidové armády! Drazí bratři ve zbrani!

Věrní věci socialismu, životním zájmům svých národů, vedoucí představitelé komunistické strany a vlády Československa, tváří v tvář zesilujícím se akcím kontrarevolučních sil, pozvali nás na pomoc.

Odpovídající na tuto prosbu, jdeme k vám, abychom vám poskytli bratrskou pomoc a společným úsilím ubránili věc socialismu v Československu.

Naše bratrské země plní svůj závazek zaznamenaný v bratislavském prohlášení komunistických a dělnických stran socialistických zemí. Jak se uvádí v tomto prohlášení, obrana socialistických vymožeností každého národa je společným internacionálním závazkem všech socialistických zemí.

Výdobytky socialismu v Československu jsou ohroženy. Pod pláštíkem falešných frází se nepřátelé socialismu snaží vytrhnout moc z rukou pracujícího lidu, rozdrtit jeho avantgardu – komunistickou stranu, odtrhnout Československo od socialistického společenství a přeměnit je v buržoazní stát. To vytváří hrozbu i pro ostatní země socialistického společenství, pro mír a bezpečnost v Evropě.

Drazí přátelé! Ani jeden čestný voják nemůže zůstat lhostejným, když se nad socialistickou vlastí vznáší taková hrozba. Nelze již ani minutu váhat s odporem kontrarevoluci.

Nelze připustit, aby vymoženosti Čechů a Slováků, jichž bylo dosaženo za léta lidové moci, byly rozdupány nepřitelem.

Nelze dopustit, aby byly ohroženy životní zájmy socialistického společenství, mír a bezpečnost v Evropě.

Drazí soudruzí a bojovní přátelé!

Buďte bdělí! Nepodléhejte provokatérům, kteří by chtěli šířit zmatek a různice v řadách obránců socialismu!

Naše vojska v souladu s pokyny vlád budou neprodleně stažena z ČSSR, jakmile jen bude odstraněna vzniklá hrozba vymoženostem socialismu v Československu.

Velení vojsk socialistických zemí vás vyzývá k součinnosti ve věci obrany revolučního právního řádu a ochrany československých hranic proti jakýmkoliv snahám mezinárodního imperialismu a jeho agentů ohrozit suverenitu a nezávislost Československa.

Jsme s vámi, bratři. Naše společná věc je neporazitelná.

VELENÍ VOJSK BULHARSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY
MAĎARSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY
POLSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY
SVAZU SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK

[...] ^d

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu je v ruském jazyce (český překlad dokumentu byl pořízen autory výhradně pro potřeby této edice), 3. s. Originál dokumentu je uložen v Archivu vnější politiky Russoj federacii v Moskvě, f. 059 op. 58, č. 127, d. 586, l. 33-35.

- a Označení stupně utajení depeše: Přísně tajné – zvláštní důležitosti. Zákaz kopírování.
- b Označení pořadí důležitosti: zvláštní, mimo pořadí.
- c Vyznačení faktu odtajnění depeše s datem 17. 10. 1991.
- d Osobní podpis A. Gromyka.

* * *

5. 1968, 19. srpen – Moskva. – Depeše A. Gromyka sovětskému velvyslanci S. V. Červoněnkovi do Prahy s pokynem informovat ústně L. Svobodu o „Provolání ÚV bratrských stran a vlád SSSR, Polska, Maďarska, NDR, Bulharska“.

[...] ^a
 [...] ^b
 [...] ^c

1. Navštivte prezidenta L. Svobodu a předejte mu ústně toto Provolání ústředních výborů bratrských komunistických stran a vlád Sovětského svazu, Polska, Maďarska, NDR, Bulharska:

„Drahý Ludvíku Ivanoviči!

Ústřední výbory bratrských stran a vlády Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Německé demokratické republiky a Bulharské lidové republiky obdržely prosbu většiny členů předsednictva ÚV KSC a mnohých členů vlády ČSSR^d o poskytnutí pomoci československému lidu ozbrojenými silami v zájmu odporu proti kontrarevoluci a záchranu výdobytků socialismu v Československu.

Všechny otázky, které jsme společně posoudili a rozhodli v Čierné nad Tisou a v Bratislavě, nebyly vyřešeny. Toho využívají kontrarevoluční síly pro posílení svého boje. Ss. Dubček, Kriegel, Smrkovský, Císař a někteří další se chovají neupřímně a nečestně a fakticky podporují činnost reakčních sil.

O našich posledních poselstvích k s. Dubčekovi jste informován sovětským velvyslancem.

U vědomí bezprostředního ohrožení existence socialistického zřízení ve vaší zemi a absence žádoucího odporu proti narůstající kontrarevoluci, vedeni principy socialistické, bratrské solidarity a závazky, které na sebe naše země vzaly, dali jsme souhlas k poskytnutí této pomoci. V souladu s tím vstoupí jednotky našich pěti zemí dnes ve 24 hodin na území Československa. Vstoupí do vaší země jako věrní přátelé československého lidu. Nebudou se vměšovat do vnitřních záležitostí země. Vojenské jednotky pěti bratrských zemí budou staženy z území Československa, jakmile to bude uznáno nutným prezidentem a vládou ČSSR.

Ústřední výbory našich stran a vlády našich zemí Vás prosí, soudruhu prezidente, abyste vystoupil s provoláním k armádě a lidu Československa – aby se nestavěli na odpor vojákům bratrských zemí, ale uvítali je jako přátele. To by poskytlo možnost

vyhnout se nežádoucím incidentům a obětem a také by to pomohlo mařit provokace ze strany nepřátel socialismu.

Jsmo hluboce přesvědčeni, že Vy, soudruhu prezidente, s Vaší velkou životní zkušeností vojenského a státního činitele, který se bezprostředně účastnil osvobozování Československa od německo-fašistického jha a vytváření socialistického státu, pochopíte opravdové cíle našeho jednání. Diktuje je starost o zájmy československého lidu, o věc socialismu a naše společná starost – ochránit socialistické státy od zasahování do jejich práv ze strany imperialismu a západoněmeckého revanšismu.

Jsmo přesvědčeni, že Vy jako osvědčený přítel Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí vyjdete vstříc našim přáním s tím, že je třeba, abychom společně hájili svatou věc socialismu, nezávislé suverénní Československo, bezpečnost zemí socialistického společenství.“

2. Bude-li prezidentovo stanovisko k prosbě bratrských zemí kladné, pak mu můžete – při zachování nezbytného taktu – předat jako návrh přiložený text jeho Provolání k armádě a lidu.^c

Vyřízení telegrafujte.

[...]^f

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu v ruském jazyce (český překlad dokumentu byl pořízen autory výhradně pro potřeby této edice), 3 s. Vyhotoven jednou pro A. Gromyka a ve dvou kopiích. Archiv vnějšej politiky Russoj federacii v Moskvě, f. 059, op. 58, č. 127, d. 586, l. 36-38. Vidováno A. G., v závorce jinou rukou napsáno A. Gromyko.

a Označení stupně utajení depeše: Přísně tajné – zvláštní důležitosti. Zákaz kopírování.

b Označení pořadí důležitosti: zvláštní, mimo pořadí.

c Vyznačení faktu odtajnění depeše s datem 17. 10. 1991.

d Srovnej poznámku a) k dokumentu č. 3

e Zde následuje rukou dopsaná značka pro vynechávku textu: [...] x). Dále jsou rukou dopsána slova: „Vypuštěna informace důvěrného charakteru“. – Vynechávka je pravděpodobně dílem skupiny, která 17. 10. 1991 dokument odtajnila.

f Osobní podpis A. Gromyka.

* * *

6. 1968, 21. srpen – Praha. – Depeše sovětského velvyslance v ČSSR S. V. Červoněnka do Moskvy s informací o jednání s L. Svobodou.

[...]^a

[...]^b

[...]^c

Svoboda řekl, že vstup vojsk nevíta, ale že když už jsme se nevyrovnali se svými záležitostmi, tak on proti spojeneckým státům nepůjde. Udělá všechno, aby nedošlo k odporu, krev nepoteče. Když jsem mu řekl, že v Moskvě a v dalších bratrských zemích doufají, že s. Svoboda zůstane na svém místě a splní ve jménu své vlasti a bratrského přátelství se SSSR a jinými socialistickými zeměmi svoje poslání, odpověděl, že když bral na sebe prezidentskou funkci, věděl, že nikdy neodstoupí od SSSR.

Když se dozvěděl, že jej volají na předsednictvo, vyjádřil naději v tom smyslu, že se nedá vyprovokovat a pevně bude trvat na své pozici. Prezident slíbil, že od toho, co prohlásil v tuto odpovědnou chvíli, neustoupí.

Besedě byl přítomen s. Klusák.
21. VIII. 68

Červoněnko

Archiv Komise 68 – Originál strojopisu je v ruském jazyce (český překlad byl pořízen autory výhradně pro potřeby této edice), 2 s. Originál depeše je uložen v Archivu vnější politiky Ruské federace v Moskvě, f. 059, op. 58, p. 172, d. 574, l. 167-168.

- a Označení stupně utajení depeše: Přísně tajné – zvláštní důležitosti. Zákaz kopírování.
- b Označení pořadí důležitosti: mimo pořadí.
- c Vyznačení faktu odtajnění depeše s datem 17. 10. 1991.

* * *

Zveřejněním tohoto dokumentu nechceme nahradit hodnocení úlohy prezidenta Svobody. V dané chvíli bylo rozhodující, že ani on nevydal žádné prohlášení o pozvání intervenujících vojsk, s čímž se mimo jiné v Moskvě také kalkulovalo, a že později odmítl pokusy ustavit novou vládu pod záštitou cizích armád. Současně se tím ovšem jeho úloha nevyčerpává, v tomto smyslu se jeví složitější, než bylo dříve známo, jeho cesta do Moskvy. To je však problém, který vybočuje za hranice těchto několika dokumentů.